

A KÖNNY ÉS A NEVETÉS.

Dr. Ravasz László ref. püspök „A nevetés”*-ről irt, lélektani s erős sociológiai vonatkozású eszay-jét ezzel a meglepő, megpróbáltatásaink között is szokatlan kérdéssel vezeti be: „Ki gondolná, hogy a nevetés lényegében szabadságharc?” — Majd e rövid bevezetés, e kérdés alakjában feltett állítás indokolása után merész költői repüléssel (pl. „Hát azt tudjátok-e, hogy minden nevetés győzelem? Az élet nevet, a halál soha, tehát ifjúság, erő, ígélet és jövő van a nevetésben”. — Mintha csak azt mondaná: ha élni, győzni akartok, úgy tanultatok meg már egyszer nevetni emberek!) helyenként ragyogó stílussal tárgyalja, boncolgatja témáját, hogy aztán befejezésül még az ő, Isten bölcseségén megpihent, érette és vele harcoló, derült főpásztori lelke is a bibliai ige e szelid, borongó sóhajával sóhajtsa: — mindhiába! — „Nevetés közben is fáj a szív”. — S lám, a bölcsész, a költő, az ünnepelt, csiszolt elmeél, a dolgok fonák rendje s a gyarló emberi tettek hiábavalóságai fölött bátor bizakodással nevető, szilárd hitű lélek mindazt a sok szép gondolatot, megdönthetetlennek vélt axiomát, miket tételének megvilágítására és igazolására egymás mellett tömören felsorakoztat, az élet mérlegének csupán egyik serpenyőjére helyezi; hogy — hódoló tisztelettel hajtván meg fejét a dobogó, kicsiny emberi szív szent fájdalmának komor világa előtt — valamiképen egyensúlyozni próbálja a másik serpenyőben elrejtve izzó két kis mondatnak óriási súlyát: „Nevetés közben is fáj a szív”, mert... — tanulmányának orgonabúgású végakkordja ez — „Nevetés a Fájdalom gyermeke”. — Ime, a lenge, színpompás aranyködfátyol szertehullt; ... a káprázat megszűnt. Hísz látjuk, hogy az ő nevetése is csak az ő tiszta, emberi fájdalmának Isten képmását magán viselő, nemes palástja volt. Tehát nem földtől elvált égi, sem hibák,

* L. „Pásztortűz” 1922. dec. 3-iki számában.

tévedések arzenáljával telített, újjongó, győzedelmes, *gyarló nevetés*, hanem *mosollyá* finomult *könnyes nevetés*, melyben pillanatokra ég és föld ölelkezett. — És itt... — óh, ezen a verejtékes, szenvedésekkel kikövezett, felmérhetetlenül nagy úton — eljutótottunk a Fájdalomnak; a mi fájdalmunknak igazi, édes gyermekéhez: a könnyhöz! Nevetés és könny végeredményében mindkettő idegizgalmaknak, vajadásoknak méhéből származott; és mégis — szerepüket oly sokszor elvétele, felcserélve — űzik, hajszoják egymást örült körforgásban a kicsinyes emberi lét szövevényes útvesztőin időtlen idők kezdetétől megállás és pihenés nélkül. Hányszor sirtok, nevettek, ti emberek; anélkül, hogy könnyeiteknek és nevetéseiteknek értékét ismernétek és kellő módon, helyen, időben alkalmazva, megbecsülve, szívetekbe zárnátok azokat! Sokszor sirtok, amikor nevetetek s még gyakrabban nevettek, amikor sirnotok kellene. Mily kevés megnyilvánulása van földi életeteknek minden idők történelmének folyamán, melyben magán-, társadalmi-, állami érdekű érintkezéseiteknel nevetés és könny bensőtökben csak úgy véletlenül egymásra talál, csupán csak azért, hogy szenvedéyeiteknek izzó tűzében, póriasságotoknak dúrva érzéketlenségében ismét áthidalhatatlan messzeségekre távozzanak el egymástól! S a köztük tátongó űr szélén, melynek szakadékaiban millió, meg millió szív kiöntött vére forr, nagy költők dala zeng, lángelmék agya világít, — ti csak álltok, bámészkodtok, hogy újra csak sirjatok, vagy újra csak nevessetek. Sirtok a sírókkal, nevettek a nevetőkkel, vagy nevettek a sírókon és síratjátok a nevelők miatt ömagatokat. Majd ismét újabb, meg újabb, folyton változó, hullámzó, tarka csoportokba verődve, gúnyoljátok, tépítek, szaggatjátok egymást könyörtelenül; miközben könnyeiteknek és nevetéseiteknek ádáz tusájában kövé dermedt az elnémult Fájdalom! — Az emberi élet *circulus vitiosusa*, *perpetuum mobile*je, soha meg nem álló ördög-motollája ez, melyen emberi testek, agyvelők, szívek véres rostjaiból az idő kerekének kimért, dübörgő zakatolása mellett szövődik az egykor talán mindent elfedő, hatalmas nagy gyászdrapéria. Benne égi reménysugárként egyetlen *positivum* pislákol s vezet: „Küzdj és bízva bízál!” S mi küzdünk, bízunk tovább; — sírunk és nevetünk. Keresztjeink nehéz terhe alatt síratgatjuk eljátszott paradicsomunkat. Majd nevelő arccal gázolunk a szennyben, vagy

sovárgó szemekkel tekintünk ég felé. Mindhasztalan! Maga alkotta börtönének falát az emberporszem szétzúzni képtelen. Miért? — Mert „nevetése s könnyei között idegrendszerében elég egy csekélyke rezzenés, hol újra tanyát üssön az alantas gyarlóság. S ez aztán ott gomba módjára szaporodva, lassan-lassan az élet, a nagy emberi társadalmak békés harmoniáját megbontó, bennük bántó diszharmoniót előidéző köny-nevetés-viharokká duzzad, vagy hatalmas torlaszokká, áttörhetetlen gátakká tömörül, miket a hadvezéri megmentő, fölényes ész a saját önző céljainak megfelelően kihasznál, fékez, szabályoz; — illetőleg fúr, farag, alakít; különböző nevezések alatt száraz paragrafusokba, rendszerekbe foglal és magát Messiásnak, munkáját pedig haladásnak nevezve, atyáskodó gondoskodásának kívül fényes, belül jéghideg, kopott talárjában fennen hirdeti az Idők teljesülését: a Megváltást. Így lesz az ember önnönmagának bálványja s egyben törekeny, gyöngé játékszere. Más felől viszont így lesz Isten egyszülött fiának keresztje a rideg ész magasnak képzelt, törpe csúcsain s az élet és elvakult emberei indulatok egyszer poshadt, máskor viharzó tengerén hajótörött..., árva..., elhagyatott!

De hagyjuk e szédítő perspektivákat. Térjünk vissza frissen hullatott könnyeinkhez s nevetéseinkhez. — Lássuk: mi a köny, mi a nevetés? Mi az értékük külön-külön és együtt, emberi, főleg erkölcsi szempontból?

Nevetéseinknek — miket sokan igen sokra becsülnék s miknek igen sokan elsőbbségi jogot biztosítanak — és könnyeinknek oly sok a válfaja; eredetük, tartalmuk, hatásuk annyira problematikus, kuszált, hogy mindezt egy ilyen rövidke essay keretébe belepréselni, ott ismertetni, méltatni emberfeletti munka lenne. Azért én itt a nevetést s a könnyet csak a legáltalánosabb, a legmagasabb és a legszembeötlőbb vonatkozásaiban óhajtom tárgyalni, minden filozófia mellőzésével, kizárólag tapasztalati tényekre támaszkodva.

Nemre való tekintet nélkül az érett embernek akár külső látható, akár belső láthatatlan nevetése egyedül, önmagában még nem az „ifjúság“, az „igéret“, a „jövő“; legkevésbé az „erő“, a „győzelem“. Mindezeknek az emberi élet komolyabb, nemesebb részét kitevő lelki értékeknek a nevetés csupán könnyen szétmáló, csillogó zománca, néha áttetsző, díszes felszín, olykor pedig szennynélküli sűrű, vagy elfakult, sza-

kadozott takarója. Az első és második esetben szerv: a harmadikban az egészszel szervesen össze nem függő tartozék. Sőt az se mindlg bizonyos, hogy a nevetés alatt viruló élet, tehát „ifjuság, ígélet, jövő, erő, győzelem“ lúktet, akár szűnyadoz. Egyes esetekben alóla az élet friss lehelete helyett éppen ellenkezőleg a kezdődő rothadásnak illata gőzölög. Tekintsünk csak szét alaposan magunk körül, hamar meggyőződhetünk ennek az állításnak helyességéről. A nevetés e szerint — hasonlóan a kívül szép, egészséges, de belül férges gyümölcshöz; a tüdőbajban szenvedő arcának gyönyörű pirjához — igen gyakran az élet megtévesztő, hamis árnyalata, mely annak igazi tartalmához nem feltétlenül, nem szükség-szerűleg alkalmazkodik és idomúl. Lehet azonban a nevetés nemes és tiszteletreméltó is. Az erkölcsileg jellemes, őszinte, jó embernek nevetése a legtöbbször az ő értékes egyéniségének értékes tükre, melyből lelki- és érzésvilágának szép, becsülésünkre méltó, jellegzetes körvonalai hűen domborodnak ki, tisztán tükröződnek vissza. De a tükör — sajnos — amilyen drága, ép olyan kényes használati tárgy. Elég egy páratelt, fagyos lehellet, hogy felülete elhomályosodjék s a képnek vége. (Egyelőre ennél a pontnál eltekintek azoktól a nevetésektől, azaz tükröktől, melyek ferdítenek, csalnak.) A nevetésben továbbá lehet öröm, boldogság, jóság, „jövőt ígélő ifjuság, erő, győzelem“; és mégis — melyik gondolkozó fő vonja azt kétségbe? — a nagy és intenzív örömet, a nagy és mély boldogságot, nagy és mély jóságot, a nagy jövőt ígélő ifjuságot, a nagy erőt, az erkölcsileg nagy és mély győzelmet egyedül a nevetéssel kiabrázolni, kifejezni, kimeríteni lehetetlenség. A nagy és mély jóságában, a nagy és mély boldogságában, a nagy és intenzív örömeiben, a nagy és nemes győzelmében nevető embernek szeméből könnyek omlanak, vagy — ami még felemelőbb látvány — szeméből a könny ragyog; a köny, ez a csudaszép emberi talizmán, mely a nevetést kimélyíti, értékét növeli és konserválja. A nevetésnek ekkor többé már nincsen hangja, se szava: mindezek a silány, kifejező eszközök elnémulnak ajakán és ő maga valami nagyobbá, valami magasztosabbá: egy érzékeny, gyöngéd mosollyá szellemül. — Ép így a nagy jövőt ígélő ifjuságot s a nagy erőt se a nevetés jellemzi, hanem az elsőt a kíváncsiskodó, az okoskodó, fürkésző, az élet sok fontos mozanatára kiterjeszkedő figyelem és érdeklődés; — a máso-

dikat pedig a nyugodt, komor méltóság és sziklaszilárd, szerény önbizalom. A természetnek, a nagy mindenségnek grandiozus erői mindennél többet mondó, mindennél ékebben beszélő, fenséges hallgatásba burkolódnak és sohase nevetnek. A nap hevít, lángol ragyog; az ég dörög, villámlik, könnyezik vagy mindkettő némán, szelíden mosolyog, nem pedig *nevet*, Bátran állíthatjuk tehát, hogy a nemes, erkölcsi értelemben vett „nagy” és „mély” diszítő jelzők leltöbbször a könny és egyetlenegy esetben se a nevetés érdemjelei.

A gömbölyded termetű, joviólis, pufók ábrázatú s mindig „nevető” emberek csak látszólag, azaz kicsinyes emberi és nem erkölcsi értelemben vannak „felül”. Kevés számú kivétellel tulajdonképen ők képezik a nagy emberi társadalomnak a véletlen, a sors szeszélye, az emberi korlátoltság folytán rugalmas, napraforgó egyéniségük — helyesebben egyéniségtelenségük — miatt felszínre dobott aljrtegét. Soraikból kerülnek ki az emberiségnek töröl metszett, hamisítatlan sarlatánjai: a csúszó-mászók, a kapaszkodók, a veritéken s az emberi nemes gyarlóságon élösködők. Az ily emberek nevetése üres, szintelen: se benne, se rajta szemernyi erkölcsi érték sincs. A nevetésük alatt pedig legjobb esetben sekélyes, pehelykönnyű jellem és lélek, vagy inkább nagy mérvű jellemtelenség és lelketlenség rejtözködik.

A nevetés önmagában sohase „csuda-gyilok”; még a „nagy kinevetők”, a „rettentő khánok” kezében se az. A „nagy kinevetők”-nél, a „láthatatlan hadsereg rettentő khánjainál” nem a nevetés, a gyilok a „csudás”, hanem a szív, az ész, a jellem, melyek azt forgatják és a mód, ahogyan bánnak vele. Ezek a mély lángelmék, ezek a „csodadoktorok” ötletes, sziporkázó, szellemes nevetéseikkel, villogó, éles bonckésükkel is a nagy emberi társadalom szervezetének csak a felületén pöffeszkedő, gennyes sebeket tudják eltüntetni, esetleg lemetszeni; de a betegségek csiráját, a fekélyek gyökerét kioperálni nem képesek. Egy Moliere-nek, egy Shaw Bernard-nak — bármennyire ragyogó zsenik — éppen műszerük: a nevetés fogyatékoságai, gyöngeségei miatt nem lehet soha oly nagy és mély hatása, mint egy Shakespearenek, egy Dosztojevszkijnek, egy Ibsennek, vagy egy Strindbergnek. Mennyivel kevesebbet érnek hát akkor a szürke, kis embereknek szellem- s ötlet nélküli nevetései mind az önmagukra, mind a másokra gyakorolt jótékony hatás szempontjából. Ha „minden nevetésünk”, mely naponként millió,

meg millió alkalommal izetlenkedve páváskodik és tűnik el nyomtalanul a világűrben, egy-egy „győzelem” lenne; — mily könnyen végig küzdhetnök így az élet nagy harcát! Ez esetben egész önný szerrel mielőbb az eget is hatalmunkba ejthetnök. Egyebet se kellene tennünk, mint folyton csak nevetnünk, amit manapság — sajnos — ezerféle nüansszal elég bőséges mértékben gyakorolunk. Egyedül a nevetéssel azonban se saját magunkon, se másokon — lehető legkevésbé a legértéktelenebb embereken —, se életünkön fényes és nagy győzelmet ki nem vívhatunk.

A nevetés igazi terrénuma: elbűvölő, virághímes, tarka tündérkertje a gondtalan, csapongó ifjúság. Itt többé már — látható és láthatatlan formájában egyaránt — nem egyszerű, csillogó zománc, nem díszes felszín, nem takaró, nem árnyalat, hanem mindezeknél jóval több: kevés híján az egész tartalom; — reánk nézve pedig egy csodás, szép világnak, sírjából feltámadt múltunknak melegen sugárzó, élő visszfénye. Ezen a varázserejű, szívet-lelket elkápráztató tündérföldön a nevetés a maga kicsinységében, a maga édes gyarlóságában fenséges nagy úr, mert benne, szívének kellős közepén ragyog mulandó, anyagiás földi életünknek minden veszendő kincsünk-nél drágább gyémántköve: az ártatlanság ékes koronája. A nevetés itt tündérkirály, ki aranypillérekben forgó, minden emberi műremeknél művészebb álompalotában él — óh! — mely elrebegett picike imákból, régen eldalolt, naiv dalokból, játszi tündérmesékből, édes-fájó emlékeinkből, szertefoszló ábrándjainkból, visszanevető könnyeinkből és visszasíró nevetéseinkből van felépítve. — Előtte milliók hódolnak. Hatalmának fényében összeroppan a bűn, hogy — bár pillanatokra — fejét glória övezze. Birodalmában ércfalnál erősebb hadseregek minden fegyverzetüket elhányva, megsemmisülten, ihletett lélekkel borulnak lábaihoz és varázserejének kábító illatától megittasulva, lánglelkű költők, mint sasmadarak, mint forró, égő sóhajok, az égbe röppennek, hogy számunkra ide hozzák azt! És végül . . . és végül, féltő, aggódó reménykedéssel, nagy és mély boldogságtól hevesen dobogó szívvel jön felséges színed elé, te tündérkirály! az élet küzdelmeibe belefáradt, redős homlokú gond: az édesatya; — repül hozzád a rajjongó szeretettől átszellemlült Fájdalom, ki téged egykor keblén viselt: az édesanya, hogy mindketten rövid időre mókázó, kis 'gyermekké' válva,

belőled munkakedvet, erőt merítve, benned egygyéforrva, egymást keresve vagy újból egymásra találva, becézgető *nevetéssel* nyujtsák oda néked, mint szent áldozatot, véres veritékkel szerzett, könnyekkel áztatott, puha kenyerüket!

Óh, ti kopott ruhájú, áldott, jó szülők! Ugy-e tudjátok, érzitek? — ha nem tudnátok, tanuljátok meg mélyen átérezve *most . . . ; most* megérteni! — hogy ez a *nevetésetek* és minden, e tündérvarázsban verejtékes könnyek, gondok, fájdalmak között megszületett *nevetés* már nemzeti oklevél, gazdagság, marandó szépség s hasonlatos a kisdéd ártatlan, égi tisztaságú nevető gyöngédséghez, mely előtt még a „nagy” Megváltó is szelid alázattal hajt térdet, hogy — a világ aljasságától, a vétkek fennhéjázó képétől, az írástudók, farizeusok, felfúvalkodott nagy senkik fölényes és mégis üres szócsépelésétől megundorodva, elfordulva — karját örömkönnyek között tárja felé: „Engedjétek hozzám a kisdedeket!” Mi, ah, minden korok minden lángagyának vesédig ható, szatirikus nevetése e csilingelő, édes nevetésekhez képest! Ti sívár szívű kegyetlen emberek, ezt a Nevetést, — melyben Mult s Jövő kebleiteken keresztül egyesül, — kinevetni, keresztre feszíteni ne merészkedjétek! Ennek a Nevetésnek templomába csak verejtékezni . . . , ártatlan gyermeki lélekkel nevetni vagy — ha szennyréteg burkolta azt körül — csak vezekelni . . . , hitvallást tenni . . . , imádozni járjatok! A könny, mit e Nevetés oltárának — elhúnyt, nagy őseitek sóhajaiból, fájdalmaiból, örömeiből és verejtékeiből századok folyamán készült — aranyterítőjére hullattok ; a könny, mely a Jelenben arra szemeitekből annyiszor legördül ; oh, csak egyedül, ez az egyszer édesen, máskor fájón mosolygó Könnny lehet s legyen *most* számotokra az igaz-élet, a „jövő”: „ifjúság, ígéret, erő és győzelem!” Ne sajnáld könnyeidet, te önző, gyarló ember, se hited, se multad, se a nagy természet örökszép templomában, mert e templomoknak ragyogásából fakadó könnyed az emberiségnek közös kincse ; míg az a *másik*, ettől a ragyogástól független s az élet súlyos terheit nem érző, ötletes vagy léha nevetésed a sorsnak csupán kevesek részére biztosított, illuzorius, kétes értékű privilegiuma ! Ember-mivoltodban keresd a mélységet és a magasságot ! Könnnyed abban a mélység s belőle kiragyogó mosolyod a magasság ! Ne fetrengj, el ne merülj azért gyáva könnyek között az élet mocsarában ; de fölényes, meddő nevetéseknek

az Icarus-szárnyain Istened fölé emelkedni se próbálj! Ismét jól jegyezd meg, hogy nem viháncoló, frivol nevetésed, hanem szíved mélyéből feltörő, bátor kis könnyed az általánosabb, emberibb tulajdon: s mert általánosabb és emberibb, lényedhez fegyverül is méltóbb, időszerűbb és hatásosabb! Könnyelmű, rideg nevetésekben az emberi lelkek egymástól lassan-lassan elhidegülnek, szétválnak; míg forró könnyekben mindinkább összejönnek, egyéformának. Felszínes, áttetsző nevetésünk olyan, mint a gyorsan tovasurranó, csapodár barát: míg szerény, kis könnyünk életünknek tövises útján mindig jó, engedelmes, hűséges útítársunk. A nevetésed harca lehet nemtelen; — a könnyedé soha! Az örömnél könnye ép'oly tiszta, mocsoktól ment, mint a megbánásnak vagy a fájdalomnak könnye. A nemtelen indulatoknak közködő, verejtékező könnye azért nemes, mert fékezi, puhítja; sok esetben szívünkéből teljesen kimossa azokat. A képmutató, farizeuskönny, — mellyel a nevetés ólalkodva prédára les és bravurosán vív, ami különösen a női nemnél gyakoribb eset, — nem könny többé, hanem a könny feltöltés nélküli köpenyét magára öltő, álnok nevetés. Sziporkázó, gúnyos nevetésed, mint javító eszköz, mint támadó fegyver: felületesség: — a könnyed, mint javító eszköz, mint védő paizs, lehet világbirodalmakat ledöntő, hódító hatalom; tengerek mélysége, melyben milliárd élet csirázik, éled és eszmél! Nézd meg a Golgotán, keresztrefeszített Üdvözítőnek szelid szemlein imbolygó s vértanúk ezreinek a lelkében égi fénné szellemült könnyleplét; — hát nem könnyeket fakasztanak-e szívedből könnyei, hogy azoknak csöndesen szárnyaló mosolyán, hitén hozzá emelkedhess és általuk érette, vele harcolhass!/? Amely kebelben a nevetés: „hitvallássá, elvérző áldozattá, hősiességé, még hősiesebb passzivitássá“, azaz hitté, mosollyá nemesülhet; óh, annak mélyén már régóta a tőlem rajongva szeretett, harcos, kis könnynek balzsamos árja csörgedez! A nevetés egyedül, egymagára legtöbbször csak cifra rongy, silány diadalmi jelvény! — míg a könny a szenvedélyek tisztító nedve; a fájó érzések levezető csatornája; az élet labirintusából kivezető vezérfonál; egekbe nyuló, meredek út, melyen a gyengék is fehér homlokkal, Istennel szívükben buknak el s melyen a bátrak, a szerencsések az emberi hivatás homályba vesző, legmagasabb magaslataira juthatnak. A nevetés, mint harci vért és tör, lehet csipős szellő, fagyos szél, pusztító vihar,

Minő a „nagy“ kinevelők, a nagy vígjátékírók nevetése; de a szem fényes kárpitján elterülő és a szívre lassan, méltóságosan visszasuhanó parányi könnycsepp feneketlen mélységek örvényéből felsodort igazgyöngy, semmi földi kincssel meg nem vásárolható, égi ajándék, melyből egész világok sarjadnak ki s melynek ölen világok hamvadnak el, hogy a romokból újak; szebbek, dicsőbbek szülessenek! A nevetésünk igen gyakran életünknek bűnre csábító Mephistója; — könnyünk földi vergődéseinknek a kezdete . . ., piszokban, porban gördülő gyémánszeme . . ., s — óh, hányszor! — befejező, néma hymnusza. A csecsemő sírva jön a világra és könnyei elkísérik őt a koporsóig. A kínjaitól percekre megszabadult, haldokló; az életében legalább *egyszer feltétlenül* komoly, bölcs, igaz ember, mint ártatlan kisgyermek, reménykedve, összetett kezekkel fohászkodik szerető Istenéhez; s a szemében merengő búcsúkönyv — ki tudja? — talán az ő földi léte minden szépségének, szenvedésének utolsót lobbanó, méla ragyogása . . ., és az arcát felderítő, szótalan mosoly talán megerősödött, tisztult hitének a titokzatosan feléd sóhajtó ígérete.

Minden fontosabb, sorsodra döntő befolyással bíró lelki-megmozdulás, ami e két végpont közzé esik, főleg lemondásoknak . . ., nevető kísértéseknek sorozatos láncolata, melyekkel szemben tanúsított magatartásod . . ., ellenálló képességed, bátor vagy gyáva könnyeid alkotják nagyobbrészt életed értékének fokmérőjét. Ne tapadj hát a röghöz! Nevetve, bátran mondj le arról, amiről *le kell* mondanod; de könnyeiddel védjed azt, amit Istened, multad, jövőd érdekében meg *kell* védened!!

És, ha szellemes, illanó, akár hitetlen, fölényes nevetésed — mondjuk — „lényegében szabadságharc“ is (azaz legtöbbször kínzó gondolataidtól, testi és lelki szenvedéseidről való hasztalan megszabadulási vágy: *erőlködés*), ki tagadná azt, hogy e szabadságharcot nagy testi- és lelkimegrázkódtatások esetében egész sikerrel, teljes diadallal nem a nevetés, hanem a könny vívja meg?! A nevetés e viharokban félénken meplapúl, előlük gyáván vagy csúfosan leverve elődalog, hogy — a csatazaj, a halálhörgés elmúltával, kellő pillanatban megjelenve, — érdemtelenül bekasszírozza a nem őt illető tapsokat és homloka köré fonja igénytelen, kis hőse: a könny által saját élete feláldozásával kivívott győzelemmel ölébe hullt babérlombjait. Miért kérkedel hát te üres, léha Nevetés, orzott kincseiddel.

mikért elnyomott, szomorú társadnak, a Könnynek elődjei verejtékeztek?! A nemes könny és a nemes veríték nemcsak lényegében, hanem még formájában is egy és ugyanaz; — amiből önként következik, hogy a könny és nem a nevetés bensőnknek a komolyabb, tartalmasabb szabadságharcosa. — A selypítő, édes, kis gyerek jön-megy, játszik szaladgál, csacsog, lepkéket űz . . . ; az arany-ifjú vicceket gyárt, verseket farag, ábrándokat hajszol és mindkettő elbájolóan, ártatlanul nevet: míg a meglett férfi s jó ember szívének könnyei között verejtékeznek! A nevetés — a multból vagy a lizta gyermeki nevetésből fakadó nevetés kivételével — a gondterhelt, férfi kebelben egy cöppet se szabadsághős, hanem igen gyakran szürke, falánk kakukfiók, melyet festett képű, kegyetlen anyja: az öröm, a benne sajtó, Fájdalom ölére csempészett. A nevetést is csak a könny mossa széppé, naggyá és dicsővé. Vagy nem sírva vigadtak-e nagy őseid, magyar testvérem?! Megőrzött és megbecsült könnyeidnek méhében a nevetésed mosollyá halkul, melyből az Alkotó s a nagy mindenség égi karának szent zsolozsmája zsong. Nevetésed ellenben önmagában — hű kísérőjét a könnyet megtagadva — néha irigy, önző, zárkózott természetű kényúr, ki már arra is elsápad és torzzá görbíti undok száját, ha a mások szenvedésének bár pillanatnyi megenyhülését látja. Egyes csetekben ismét mesterséges, színtelen álarc, szemfényvesztő bűvészmutatvány, ahol vért szürcsöl és jóságot mimel. Némelykor zsarnoki göggel zárja a könnyet s a fájdalmat szíveteknek és lelketeknek redőibe csupán csak azért, mert egy másik arcon minden percben feltűnhető, rivalis zsarnoktársának részvétbe burkolt gúnyjától remeg. Gyakran csal, ámít, Potemkin-falvakat fest, bohóc modjára ugrál s gondjainkat és fájdalomainkat mámoros álomba ringatja, hogy aztán ébredésükkor annál gyötrőbbben szaggassák azok keblünket kifigurázásuk retorziójaként. Így fest a nevetés, mint szabadságharcos, mint szabadsághős „én”-etekben, ti emberek! A nevetés tehát egyedül küzdeni . . . , sikeres, vértelen *belső* és *külső* szabadságharcot vívni vagy nem tud vagy nem szeret. És, ha valamit tesz, munkájának a bére minidig magas ár. Megszünteti ugyan pl. a csiklandozásból eredő feszültséget; de ténykedésének a helyén ég is ám a bőröd! Eloszlatja ugyan megkövült fájdalmadat: de cserébe jutalmúl elrabolja az öntudatot. Az intenzív, mély fájdalmában felnevető ember többé már nem öntudatos

lény, hanem élő-halott, örült. Nevetéssel a nyomort, a szenvedést, a fájdalmat csak takargatni, leplezni, ideig-óráig elaltatni lehet; de *felszabadítani*, meggyógyítani nem! Ne nevetésszel áltasd sorsüldözött, szenvedő embertársadnak nyomorát, hanem inkább adj neki egy darabot verejtékeddel — óh, hányszor másoknak a verejtékével vagy verejtékén — szerzett, könnyes kenyeredből! A nevetésed legtöbbször csak arra alkalmas, hogy épen legérzékenyebb, legnemesebb, legtisztább szívé és lelkű embertársadat sebezsd meg vele. Nagyon kényes, komplikált szerkezetű fegyver ez: használatának a helyéhez, mikéntjéhez és idejéhez érteni kell! Ha nem ismered, ne nyulj hozzá!!

A könny, habár nem is szünteti meg, habár nem is olvasztja fel mindig pillanatok alatt testi és lelki szenvedéseinket; de legalább enyhíti, mérsékli azokat s így munkája eredményesebb, őszintébb, kevesebb bérrel is megelégedő és mégis tökéletesebb, Könnyed azonban fakadjon szívednek mélyéből s legyen bátor harcos! Irtózz gyáva könnyeidtől, mert a gyáva könnyek — akár a te szemedből, akár mások szeméből ömlenek — ellankasztanak, sorvasztanak és lassanként kirohasztják belőled az életenergiát! A gyáva könny épen olyan káros, mint a nemtelen nevetés, amely viszont nemtelenné, értéktelenné teszi érzésvilágodnak esetleg egyébként hasznos és értékes javait. Kövesd Megváltódnak verejtékező, ércnél, sziklánál szilárdabb, de azért szelid, jóságos könnyeit, melyekre égő, forrongó kebledben felépítettet hířednek templomát! A gyáva könnyek és nemtelen nevetések megingatják: az ártatlan nevetések, a bátor, igaz könnyek, a tiszta verítékből kisarjadtt mosolyok pedig erősítik, megedzik e templomodnak még roskadozó oszlopait is. Krisztusodnak megsemmisítő, szerény, határozott kézlegyintésével útasítsd vissza vigyorgó Ördögödet és akkor nem kell félned se élettől, se haláltól!

Szívednek a nevetése lyra, dal; a könnye szomorújáték; a mosolya hit. És amilyen lelken szűrődik át a nevetésed, olyan a dalod; milyen a könnyed, olyan a sorstragédiád; s aminőn mosolyod, olyan a hited.

Ahol a könny és nevetés élete végleg megszakadt, ott dermesztő tél, ijesztő csend honol.

Ahol a könny és nevetés egymást megértő szeretetben élnek, ott Isten országának jótékony meleget árasztó napja világít.

Ahol a könny és nevetés egyé válnak, mosollyá szellemülnek, ott Isten lényének parányi öröktüze lángol és ragyog.

Az esőcsepp, a harmatcsepp talán Istennek földre ejtett könnyei; az esőcseppben, a harmatcseppben fürdő, hájos kis virág, fűszál, búzakalász talán a „Föld“-nek Feléje szálló, esdő fohásza; s az égen ívelő tündérszép szivárvány talán az Ő földre lesugárzó könnyes mosolygása.

A nagy mindenség teremtményei: a dalok, a lények mosolyokban fogantatnak, *(e mosolyokra ébren örökdő gonddal vigyázzatok!!)*... fájdalomokban születnek... szenvedésekben érnek és nőnek nagygyá... s könnyekben tisztulnak meg, hogy beláthatatlan időn túl — ki tudja? — ismét mosolyokká szellemüljenek. Egyszerű, világos, megérthető örökigazság ez: s nem pythagorasi álom — véssük a lelkünbe! A „lenni, vagy nem lenni“ problémáját pedig és mindazt, mi örökreltély; öröklitok marad a számunkra, bízzuk csak nyugodtan Ő reá: — kit, ha elmélyültél, szerető szíveddel bárhol megtalálhatsz — Gondviselőnkre; a mosolygó, szép lelkek és a nagy mindenség nagy Alkotójára! Úgy legyen!

(Torockó.)

Dr. Balogh József.

A VALLÁS JELENTŐSÉGE ÉS SZÉPSÉGE.

Vallás mindig volt s mindig lesz.

Az emberi lélek a vallásban találja meg hitét, reményét és szerelmét.

Míg ki vagyunk téve a szenvedélyek viharának és a csalódásoknak, addig vallásra szükségünk van. Minél jobban érezzük emberi elménknek szűk korlátait, annál szükségesebb a vallás. Emberi bölcsesség a vallást sohasem pótolhatja. Csak a vallás erejével lehet a tökéletességnek magasabb fokára emelkedni. A való tudomány is csak Istenhez vezet s minél jobban elmerülünk annak bűvárlataiban, annál jobban érezzük a hitnek szükségességét, mely nélkül sem egyén, sem társadalom, sem népek, sem a népekfölött uralkodók nem élhetnek.

Ha a materializmus lenne is a jövő vallása s az istenségnek oltárai lerombolhatnának s ezeknek romjai felett a zsarnokság trónjai épülnének fel, — az emberi gyöngeséget s e gyöngesség érzetét az sem lesz képes kiküszöbölni. Isten úgy alkotta nemünket, hogy támaszra legyen szükségünk, mi előtt meghajlunk. Az ember mindig valami felsőbb lényt fog keresni, ki előtt leborul, alázatosan megnémul s akihez áhitattal imádkozik. Az imában megnyilvánuló élő hit életünknek Istenben való lakozása s az emberi szívnek egyik legnagyobb kincse. Akit a hit jó cselekedetekre nem búzdít, annak mi marad hátra e világon? Annak a véghetetlen ég valóban nem más, mint egy kiellen nagy puszta.

A természet nagyszerű jelenségei is hinni készítetik az embert. Nincs ember a világon, kinek keble fel nem indulna, midőn egén cikázó villámok között felhangzik a mennydörgés szava — *legyen Isten!* Van tehát valami a természet nagyszerű csodáiban, mi szívünk fölött nagyobb befolyást gyakorol, mint azt büszke filozófiánk meg merné vallani. Istent lehet eszünkkel keresnünk, de csak az emberi lélekben és a szívben lehet megtalálni, mert a lélek beszél Istennel, a lélek él Istenben; a szív termeli az érzést, az érzés tölti be a gondolatot,